

Brussel en zijn inwoners van Marokkaanse afkomst

‘Geen Brussel zonder vreemdelingen’

‘Wanneer je van de Eurostar stapt, waan je je meteen in het Napels van het Noorden, verrijkt met Arabische en West-Afrikaanse invloeden.’¹ Zo omschreef de journalist Mark Skipworth van de Britse krant *The Telegraph* in 2010 zijn intrede in Brussel, treinhalte Brussel-Zuid. De man lijkt verliefd geworden op de stad en vindt dat zelfs Parijs op het vlak van charme en bezienswaardigheden het onderspit moet delven. Zover zou ik misschien niet durven gaan. ‘Mijn Brussel’ is in ieder geval niet het Brussel van de toeristische trekpleisters. Het is eerder dat ene eilandje in België waar het er niet echt toe doet waar je vandaan komt, maar wel waar je naartoe gaat.

Een stad en een gewest kan je leren kennen aan de hand van verhalen maar ook van cijfers en feiten. Deze geven de verhalen immers een geraamte.

Laten we beginnen met het bevolkingscijfer. In Brussel wonen meer dan een miljoen mensen. Dik 10 % van de Belgische bevolking woont op 0,5 % van het territorium van het land. En het aantal inwoners van Brussel blijft de laatste jaren maar toenemen. Op 1 januari 2008 waren er 1.048.491 Brusselaars, drie

jaar later waren het er al 1.112.120.² De toename van de bevolking is echter ongelijk verdeeld over het gewest: de sterkste toenames zijn op te meten in gemeenten als Brussel-Stad, Anderlecht, Schaarbeek, Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node.³ Niet bepaald de rijkste of de minst bevolkte gemeenten van Brussel.

En toch is ook het recentste bevolkingscijfer een onderschatting. Eric Corijn en Eefje Vloeberghs van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) schrijven in hun boek *Brussel! Stadsgeschriften* terecht dat je er in werkelijkheid gerust honderdduizend personen bij mag tellen. Nogal wat mensen zijn immers vanwege hun statuut niet opgenomen in het Rijksregister: duizenden niet-gedomicilieerde studenten, diplomaten, ambtenaren bij internationale instellingen, daklozen, mensen zonder wettige verblijfsdocumenten ('illegalen') en kandidaat-vluchtelingen.⁴ Stellen dat op de 161 vierkante kilometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in werkelijkheid 1.200.000 mensen leven, is dus dichterbij de werkelijkheid. Als dit zo verder gaat, dan ziet het Federaal Planbureau tegen 2060 de Brusselse bevolking zelfs stijgen tot bijna anderhalf miljoen zielen.⁵

Toch is er een trend waarbij meer Brusselaars naar Vlaanderen en Wallonië verhuizen dan er zich in Brussel inwoners uit de twee andere gewesten komen vestigen. In 2010 bijvoorbeeld trokken 13.000 inwoners meer van Brussel naar Vlaanderen en Wallonië dan er inwoners uit Vlaanderen of Wallonië naar Brussel kwamen.⁶

Desondanks blijft de bevolking in Brussel toenemen. Een eerste reden is dat het geboortecijfer in Brussel hoger ligt dan

in de rest van het land. Daarnaast compenseert de buitenlandse immigratie ruimschoots de binnenlandse vlucht uit Brussel.⁷ Onze stad fungeert als een magneet voor onderdanen van de nieuwe Europese lidstaten – denken we maar aan Polen, Roemenen en Bulgaren – maar evenzeer voor mensen van buiten de Europese Unie, zoals Marokkanen, Congolezen en Brazilianen. In gesprekken met deze mensen komt vaak het beeld van Brussel naar voren als poort naar (West-)Europa. Een aantal onder hen vestigt zich in Brussel, anderen hanteren Brussel louter als brug naar andere oorden.

In vergelijking met de omvang van andere Europese hoofd- en wereldsteden zoals Londen, Parijs of Madrid hoort Brussel veeleer bescheidenheid aan de dag te leggen. Maar ook al heeft Brussel in tegenstelling tot die steden slechts de hardware van een grootstadje, het bezit wel de software van zulk een wereldstad. Met zijn officiële tweetaligheid is Brussel het Montréal van het Europese continent. Brussel vormt het knooppunt tussen de Germaanse, Romaanse (mediterrane) en Angelsaksische cultuur. Het is de hoofdstad van Vlaanderen, België en de EU. Naast de instellingen van de EU huisvest Brussel ook tal van andere internationale organisaties, zoals de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO). Een indrukwekkend aantal bedrijven, denktanks, binnen- en buitenlandse universiteiten, cultuurtempels, journalisten, lobbyisten en migranten zijn in Brussel gevestigd.

Brussel is historisch voor een groot deel een stad van migranten. ‘Geen Brussel zonder vreemdelingen’ luidt de rake titel van een essay van sociaal geograaf Christian Kesteloot.⁸

Volgens de Brusselse schrijver Geert van Istendael hebben de Brusselaars ‘last met rituele slachting, vuile en overbevolkte huizen, de slechte hygiëne, de onbegrijpelijke taal, kortom, ze vinden dat deze lieden zich niet aanpassen aan de Belgische gewoonten’⁹. Over welke lui heeft ie het? Marokkanen? Nee. Moslims dan? Ook niet. Hij verwijst hiermee naar de Poolse joden in België in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, toen het aantal buitenlanders in Brussel verdubbelde. ‘Tussen 1920 en 1930 krioelt het, vooral in de buurt bij het Zuidstation, van de – bijna uitsluitende joodse – Polen’, aldus Van Istendael. Toen ‘joodse Polen’, vandaag ‘islamitische Marokkanen’, en, wie weet, morgen ‘christelijke Brazilianen’. Brussel en migratie, twee zijden van dezelfde medaille.

Vijfenzeventigduizend. Zoveel buitenlanders woonden er in de jaren na de Tweede Wereldoorlog in Brussel. Fransen en Nederlanders, maar ook Spanjaarden en Italianen. Door de instroom van onder meer Grieken en Marokkanen was dit aantal tegen begin jaren zeventig meer dan verdubbeld.¹⁰

In hun *Buurtatlas van de bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij de aanvang van de 21e eeuw* hebben demograaf Patrick Deboosere en geograaf Didier Willaert van de Vrije Universiteit Brussel het aantal migranten en tweede generatie Belgen nauwgezet in kaart gebracht. Zich baserend op de laatst beschikbare cijfers (de volkstelling van 2001) kwamen ze tot de conclusie dat het aantal inwoners met buitenlandse roots in Brussel – die met de oorspronkelijke nationaliteit samengeteld met die met Belgische nationaliteit – op dat moment maar liefst 46,3 % van de totale bevolking bedroeg.¹¹ Het

lijdt haast geen twijfel dat dit cijfer ondertussen substantieel gestegen is.

Hoeveel Marokkaanse Brusselaars zijn er?

In 1961 woonden er welgeteld 461 Marokkanen in België.¹² Niet veel later ging de Marokkaanse immigratie crescendo en kende de Marokkaanse instroom in die beginperiode twee pieken: tussen 1963 en 1966, en net voor de migratiestop van 1974.¹³ Het verhaal is onderwijl bekend. Er was een sterke vraag naar buitenlandse arbeidskrachten. België had immers een groot reservoir aan taaie, werkwillige jonge mannen nodig om in te zetten in de mijnbouw, de bouw, de industrie, de wegenwerken en de aanleg van de tram- en metrolijnen. De werkgevers deden langdurig een beroep op deze arbeidskrachten, waarop de overheid ze het recht gaf om vrouw en kinderen te laten overkomen. Velen kregen kinderen in België. Het tijdelijke gastarbeidersverblijf kreeg zo een duurzaam, zo niet permanent karakter. Deze jonge mannen zijn vandaag bejaard, een aantal is overleden en slechts een kleine minderheid is teruggekeerd. Hun kinderen, die veelal hier geboren zijn en naar school zijn gegaan, hebben nu in de regel zelf kinderen die Belg zijn bij geboorte. Van de eerste naar de tweede naar de derde generatie.

Na de oliecrisis van 1973, die tot een economische crisis had geleid, werd de arbeidsmigratie in België formeel een halt toegeroepen. De werkloosheid steeg en het draagvlak voor meer gastarbeiders verdween. Begin jaren tachtig waren zelfs jaren met een zogenaamd ‘negatief migratiesaldo’, wat bete-

kende dat er meer mensen België verlieten dan er zich kwamen vestigen.¹⁴ Nadien kwam de migratie weer op gang als gevolg van het Europese vrije verkeer van personen, volgmigratie (waaronder huwelijksmigratie en migratie van andere familieleden) en de duurzame vestiging van buitenlandse studenten en asielzoekers. Kortom, formeel was en is er sprake van een ‘migratiestop’, maar op een beperkt aantal jaren na is de migratie niet gestopt.

Binnen de groep Brusselaars van buitenlandse herkomst voeren de 125.962 Brusselaars van Marokkaanse afkomst de lijst aan. Ze laten nummer twee, drie en vier in de lijst – respectievelijk de Fransen (47.499), Italianen (37.721) en Turken (35.877) – ver achter zich.¹⁵ Maar liefst de helft van de Marokkaanse Belgen woont in de hoofdstad. Er zijn meer Marokkaanse Brusselaars dan er inwoners zijn in de zesde stad van het land, Brugge (117.000). In Brussel zijn zelfs de veel kleinere zogeheten buitenlandse ‘gemeenschappen’ – Brusselaars van Spaanse, Portugese, Braziliaanse, Congolese, Griekse, Duitse, Poolse of Amerikaanse afkomst – groot als je ze tegen de Vlaamse meetlat legt.

In Marokko en onder Marokkaanse Europeanen wordt wel eens met een glimlach gezegd dat Brussel ‘de hoofdstad van de Marokkanen in Europa’ is. De grote Marokkaanse aanwezigheid wekt natuurlijk ook de interesse van het Koninkrijk Marokko en van Marokkaanse media. Eind februari 2012 werden cijfers over het aantal buitenlanders in Brussel van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse gretig opgepikt door de Marokkaanse pers. Verschillende nieuwssites brach-

ten het bericht dat de zogeheten Marokkaanse gemeenschap in Brussel 'de tweede grootste buitenlandse gemeenschap' is. De Marokkanen moeten enkel de 'Franse gemeenschap' laten voorgaan, heette het.

Dit klopt echter niet helemaal. Marokkanen maken 13,3 % uit *van de buitenlandse bevolking*. Hiermee moeten ze inderdaad de Fransen laten voorgaan, die op 1 januari 2008 15,6 % van de buitenlandse bevolking uitmaakten. Als men het totaalplaatje bekijkt, dan zijn de Marokkanen evenwel de grootste 'gemeenschap', omdat men Marokkanen én Belgen van Marokkaanse *herkomst* (die in de regel beide nationaliteiten hebben) moet samentellen. Dan kom je, zoals we hebben gezien, tot een veelvoud van het aantal Fransen in Brussel.

De afgelopen twintig jaar kwamen er jaarlijks nog steeds duizenden Marokkaanse migranten aan in België, het leeuwendeel via huwelijksmigratie of gezinshereniging. De cijfers spreken voor zich: tussen 1990 en 2002 is het aandeel van de Marokkanen onder de buitenlanders die in België immigrerden, gestegen van 5 naar 12 %. Meer dan verdubbeld dus. Marokkaanse migranten maken een vierde uit van het totale aantal niet-Europese migranten dat België binnenkomt. Cijfers van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding geven aan dat in de jaren 2004-2008 de instroom van Marokkanen in België jaarlijks tussen de 7000 en 8000 personen schommelde.¹⁶

Het zou ons niet verbazen als België, en dan Brussel meer specifiek, daarbij jaarlijks nog eens honderden Marokkanen zonder wettige verblijfsdocumenten, maar ook Marokkanen

uit Europese crisislanden zoals Spanje en Italië over de vloer krijgt. Op de Zuidmarkt op zondag, of in de straten, cafés en snackbars in de naburige Lemonnier- en Anneessenswijken in Brussel-Stad, merken we door de Marokkaans-Arabische tongval en het vocabularium snel op wie de nieuwkomers zijn. Kortom, de Marokkaanse migratiestroom is een van de belangrijkste migratiestromen geworden van de afgelopen vijf decennia in België.

Waar wonen de Marokkaanse Brusselaars?

Zowat de helft van de Brusselse bevolking leeft in een driehonderdtal achtergestelde buurten.¹⁷ Deze liggen geconcentreerd in het centrum en westen van het gewest. Het betreft niet toevallig de gebieden die op uiteenlopende vlakken ongunstig scoren. Deze wijken met hoge werkloosheidscijfers hebben ook de laagste gemiddelde levensverwachting, het hoogste bevolkingsverloop (en dus vaak een zwakke band tussen een deel van de bewoners en de wijk), de minst aangepaste huisvesting, het minst performante onderwijs, een hogere onveiligheid, het minst greep op een der landstalen en ga zo maar door. We hebben het dan in eerste instantie over de lage delen van Brussel-Stad en gemeenten eromheen zoals Molenbeek, Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis en Anderlecht. Bart Eeckhout, journalist van *De Morgen* en zelf inwoner van Molenbeek, verwoordde het ooit treffend: 'In onze heuvelachtige hoofdstad is de sociale demografie vaak nog die van de middeleeuwen. Hoe dieper in het dal, hoe meer ellende.'¹⁸